

A Nemzeti Színház jubileumára

Irtá Beck Lajos

A Nemzeti Színház jubileumot ül. Ez az ünnepség nem a legaktuálisabb. Mert a színház egész vezetése a támadások pergőtüzében áll és már-már alig bírja kivédeni a minden oldalról ráérintő csapásokat.

Az elégedetlenség a játérend, az ensemble, a rendezés és a vezetés ellen nem újkeletű. Körülbelül egy éve, hogy a kultusz-tárca kötségtetésének képviselőházi tárgyalásakor kimerítő bírálatot mondtam az ország első drámai színházának helyzetéről. Akkor ez az őszinte hang megbotránkozta mindazokat, akiknek cirkulusait megbolygatta. Egyfelől tettetett közönnyel, másrésztől dühös fogsikorgatással fogadták ezt a már egy évtized óta az ország első fórumán nem hallott bírálatot. De a sok őszinte és egyszerű szó, amely ebből az alkalomból felkeresett, meggyőzött, hogy talán mégsem végeztem felesleges munkát. Amilyen szeretettel én kezeltem ezt a kérdést akkor, amilyen célzattal én tartam fel a hibákat, abból csak a rosszhiszeműek olvashattak ki rossz szándékot. De végre is meg kellett állapítani a betegség okát és keresni annak orvosszereit.

Nemzeti Színházunk legfőbb baja a háború befejezése óta, hogy legfelsőbb helyen hamis, művésztelen szempontokból irányítják. Ahelyett, hogy az ország egyik legelső kultúrtenyészőjének tekintenék, egyszerű költségvetési tétellé alacsonyítják le. És a bürokrácia homályos szemüvegén át nem abból a szempontból bírálják, hogy milyen művészi teljesítményt nyújt s a magyar nemzeti gé-

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző: Beck Lajos

Cím: A Nemzeti Színház jubileumára

Forrás:

Ujsag

37

(Hely)

1928. 2. 23.

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

muszt hogyan tudja összhangba olvasztani a világ nagy kulturáramlataival, hanem, hogy deficittel dolgozik-e, avagy elismerésre méltó módon még felesleget is mutat ki? A Nemzeti Színház igazgatóját nem akkor dicsérték meg illetékes helyen, amikor egy Madách-előadással, Shakespeare- vagy Molière-ciklussal próbálta közönségünk izlését nemesebb irányba ragadni, hanem akkor, amikor egyenesen feladata és kötelessége ellenére, a művészet rovására krajcározkodó takarékoskodással fillérekert spórolt meg a kultuszminisztérium számára. Hiszen csak a napokban ismerte be Klebelsberg gróf kultuszminiszter ur tiszteletreméltó őszinteséggel, hogy Hevesi Sándor legnagyobb érdeme az ő szemében, amely miatt vele szemben hálásnak kell lennie, az a nagyvonalú takarékoskodás, amellyel a Nemzeti Színház igazgatója saját színháza rovására az Operaházat támogatásban részesítette.

Ebben a kijelentésben benne foglaltatik az egész rezsim bírálat. Követelhetünk-e magasabb célokra törekvő műsort, a klasszikusok intenzívebb ápolását, a művészgárda tökéletesítését, a kiállítás és rendezés nagyobb stilszerűségét attól a rendszertől, amely ahelyett, hogy felelősségre vonná igazgatóját a szegényes művészi teljesítményért, legnagyobb érdemének a krajcározkodást tudja be? De végül is követelhetünk-e az igazgatótól többet, mint amennyit ilyen keretek között emberileg nyújtani lehet?

Vagy talán mégis követelhetünk! És ebben rejlik Hevesi Sándor egész tragikumuma. Ő a művészembert, a nagystíliú rendezőt, a maga közönségét ismerő kritikust alárendelte a pénzügyminiszter ráncigálta kultuszminiszteri bürokráciának. Ahelyett, hogy kijelentette volna, hogy a tőle megkívánt feltételek mellett művészi lelkiismerete nem engedi, hogy lefokozza a Nemzeti Színház értékét, megalkudott a viszonyokkal — és legfelsőbb gazdája óhajára pénzt spórolt a Nemzeti Színház bőrén az

Operaháznak. Ebben a kérdésben tehát a kultuszminiszter és a Nemzeti Színház igazgatója büntársak.

Ennek a szűkkeblű pénzügyi kezelésnek természetesen következése volt, hogy a színház igazgatója mindennekfelett kasszasikerekre pályázott és nem azt nézte: mivel elégítheti ki a magas műveltségüket, miképpen esziszolhatja, finomíthatja a közönség széles rétegeinek izlését, hanem hogyan csinálhat telt házakat és miképpen oldhatja meg *en suite* előadásokkal azt a nehéz kérdést, hogy kevés beruházással és költséggel kitűnő bevételről számolhasson el? Hogy azután művészi lelkiismeretének megnyugtatására néha klasszikus ciklusokat is rendezett és azok óriási sikert értek el, azt kétségtelenül a javára kell elkönyveini. De felér-e ez azzal a nagy hibával, hogy a Nemzeti Színház beállt a magánszínházak vetélytársának és kapkodásával hol alsórendű magyar ujdonságokkal, hol elcsépelet *Labiche* előadásokkal törekedett a sok szem elől nem tévesztendő célra: a pénztársikerre?

Ennek a sok össze-visszapróbalkozásnak közepette az együttes kérdését is össze-vissza való kísérletezésekkel akarták megoldani. Azt az igazgató maga is érezte, hogy bármily kiváló egyéniségek foglaljanak helyet az ország első színházának művészgárdájában, ez az ensemble olyan hiányokat mutat, amelyek lehetetlenné teszik egy félig-meddig megfelelő játérend megalapozását. Hogyan is lehetne klasszikusokat játszani drámai hős és hősnő nélkül, mert hiszen *Odry* egyszerre minden

Osztályozás

Tárgy

792

Hely

Nemzeti Színház

Idő

1928

Személy

1927 — 1695

mégse lehet? És hogyan lehetne modern társadalmi darabokat előadni, amikor nincs elsőrendű szalonszínészünk és a női főszerepeket Várady Aranka egyedül nem láthatja el? Ezért sorozott be Hevesi egy csomó fiatal, törekvő és nem egy tehetséges kezdőt gárdájába, ezért bizott reájuk legtöbbször erejükön felül való feladatokat. De mi volt ennek a következménye? Hogy olyan egyenlőtlen előadásokat kaptunk, amelyekben *Gál, Odry, Csontos* és más nagyszerű színészek alakítása mellett hántó és lehetetlenül — kirívó értelmetlenségek torzították el és forgatták ki valódi értelméből az író alkotását.

És amikor így a káosz teljes volt, felázadt egyszerre a színház direktora és a nagy író az ellen a megállapításom ellen, hogy ezen a bajon csak kiváló külső erők szerződtetésével lehet segíteni. *Hevesi* a Nemzeti Színház színpadán tartott háziünnepélyen tiltakozott minden ilyen erőszakos betörés ellen a színház hagyományai és *«megállapodott stílus»* nevében. Szépirodalmunk büszkesége pedig amidőn az *«átmentett külön jjátéktílusról»* elmélkedik, úgy véli, hogy *«külső erők szerződtetésével csapnivalóan rossz előadásokat produkálnának.»*

Itt elsősorban végezni kell végre azzal az értelmellenül szájról-szájra adott legendával, amely a Nemzeti Színház «megállapodott stílusáról» beszél. Ilyen *«megállapodott játéktílus»* hosszu évtizedekre vagy talán évszázadra visszamenőleg egyáltalán nem létezik. Aki figyelemmel kíséri a színjátszás nagy evolúcióját, az tudja, hogy a modern emberábrázolás hogyan szállott le a magas koturnusról, lett emberivé még a klasszikus drámában is, hogy a klasszikus hős álarca alatt is megmutassa és közelhozza az embert a mai emberhez. Ez a fejlődés áttörte az elfogultságot, betört *Molière* és a *Burgtheater* kapuin is. Vagy ki ne tudná azok közül, akik a világot járják, hogy *Mounet*, *Mounet Sally* és *Bartet* asszony nem is olyan régen letűnt uralmuk óta a *Comédie Française* klasszikus és romantikus színjátszása óriási változáson ment át. És ki ne emlékezne azok közül, akik már a múlt századvég drámai színjátszásának fejlődését is figyelemmel kísérték, a *Meiningeniek* uttörésére és a *Brahms* igazgatta 90-es évekbeli berlini *Deutsches Theaternek* forradalmosító reformjára, amely az ott nagyra nőtt *Kainz* utján utóbb a német dráma klasszikus stílusának otthonát: a bécsi *Burgtheatert* is teljesen átreformálta.

A magyar drámai színjátszásnak is vannak a messze múltba nyúló nemes hagyományai.

Ki ne állana meg meghatva a Nemzeti Színház régi metszetei előtt, amelyek *Egressyt, Fánscit, Lendvait, Laborfalvy Rózdát* ábrázolják? És ki ne érezné e markáns magyar arcok zordon-fenséges vonásai láttára azt a gyönyörűséget, amely elfogta a 48-as reformokért ujjongó ifjuságnak, vagy az elnyomatás felett busongó hazafiaknak lelkét, amikor egy-egy fenséges hősök szavában nemzetük gyászát vagy reménységét hallották megszólalni? De vajjon — ha őszinték vagyunk — nem merjük-e bevallani, hogy az a színjátszás, az az előadás, amelyet akkor mint a legtökéletesebbet üdvözöltek, a mai embert mai idegrendszerével nem tudná úgy megkapni és fogva tartani, mint egy századév előtti elődjét? És ez nem csupán a meglelt koru, blazirt, kissé fáradt nemzedékünkre vonatkozik. Vonatkozik ez arra az ifjuságra is, amely tüzes temperamentumának a legutolsó időkben épp olyan heves kifejezést tudott adni, mint a 48-as ifjuság — ha nem is a szabadságjogok kiterjesztése érdekében! Ennek igazolására csak egy mai Hamlet- vagy más klasszikus előadást kell végignézni. Mily távol áll *Odry* dán királyfia a múlt század derekának hasonló ábrázolásától. És mégis mennyivel közelebb áll hozzánk! És ebben rejlik éppen a játéktílus változásának természetes magyarázata. Az a Hamlet, akít *Kainz, Beregi* vagy *Odry* állít elénk, a mi agyunkból, a mi szívünkben jobban ki tudja csiholni a megértés szikráját, mint elődeink alakítása, mert közelebb hozza, emberibbé teszi azt számunkra. És vétezik-e *Odry* az annyira féltett «patinás» játéktílus ellen akkor, amikor a maga eszközeivel a mi értelmünknek jobban meg tudja magyarázni a dán királyfi évszázados problémáit? De vajjon csak most szűnt-e meg ez a tradíciós játéktílus a Nemzetiben és töretlenül élt-e a legutolsó időkig? *Shylockot* talán *Ujházy* ugyanugy alakította harminc évvel ezelőtt, mint *Tóth József* a messze múltban? És *Csillag Teréz* édes, csengő hangja nem forgatott-e fel a naivákról alkotott minden képzeletet akkor csak úgy, ahogy *Bajor Gizi* zsenialitása ma egyéniségének erejével «új játéktílust» visz — hála Istennek — a Nemzeti színpadára.

A hagyományos játéktílushoz tehát ne ragaszkodjanak. Céltudatos, egyedül művészi szempontból vezetett, szűkös anyagi korlátoktól nem feszélyezett színházat adjanak, amely az igazi embert mutassa be örömeivel és szenvedésével! A Nemzeti Színház jubileumára ezt kívánjuk a Nemzeti Színháztól.